

MARTIN DE HOYARZABAL, PIARRES DETCHEVERRY.—
Liburu hauda Itxasoco Nabigacionecoa. Bayonan Fauvet Imprimerian, DCLXXVII. Editorial Txertoa. San Sebastián, 1965. (Edición facsímil de 350 ejemplares).

Gure artean maiz aipatua baina osorik ezagutzen ez genuenetakoa zen liburu hau. *Les voyages aventureux de Capitaine Martin de Hoyarzal habitant de Çubiburu* zelakoaren euskarazko itzulpena, Piarres Etxeberriek egin eta 1677an Baionako Fauvet etxeak argitaratua. Parisko Bibliothèque Nationalean ale bat zegoen, honako zenbakiz (Réserve V. 2596-2), ez hain ongi konserbatua eta hortik ateratako fotokopiaz egin da. M. Aramendik birargitalpen honi 131. orrialdean egin dion oharrean, Parisen dagoen hori ezagutzen den ale bakartzat jotzen du, baina gauza jakina da Lacombe beste bat zuela, gaur egun Donibane Lohizunen Montzonen alargunanean dagoena.

Benetan interesgarria iduritzen zaigu Txertoak egin duen faksimilezko argitalpen hau.

Liburu honen edukinez J. Vinson-ek eman zizkigun berririk anitz. Seoane markesak Julio Urkixori kopia bat atera zion, baina honek ez zuen ondo transkribatua zen konfiantzarik eta inoiz ez zuen argitaratu. Gure egunotan zenbait aipamen ez ezik lanak ere argitaratuak dira bertako edukinez, bereziki P. Urkizuk *Anuario del Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo»* (Vol. VII, 1973) argitalpenean «Breve estudio antológico y léxico del tema marino vasco» zeritzan lan hartan eta X. Kintanak *III Semana Internacional de Antropología Vasca* (II. tomoa, Bilbo, 1976) haretan irakurritako txostena «Itsasoko nabigazioko liburuaren hiztegi teknikoaz zerbait» zeritzana.

Horiek lekuko, esan beharrik ez dugu zein garrantzitsua zaigun liburu hau. Idazkeraren aldetik eredugarria ez bada ere, gaiaren aldetik interesgarria zaigu.

Azalean dionez, «LIBURUHAUDA ITXASOCO NABIGACIONCOA. Martin de Hoyarabalec egiña Francezes. Eta Piarres Detcheverry, edo Dorrec escararat emana, Eta cerbait gueiagi abançatuba».

Ez dugu eskura Hoyarabalek frantsesez argitaratua, baina euskarazko honen tituluak adieraztera ematen digunez, «Eta zerbait gueiagi abançatuba» dela, gehigarria duela dirudi.

Edukin orokorraren berri ematen du sarrera hitzetan: «liburu hunetan conprenitçen direla arrutac: lecoac: çundac: eta marea contubac: eta entradac: eçagutçac halturac halanola: Lebantecoac: Espainnyacoac: Françiacoac: Angueleteracoac: Irlandacoac: Escosiacoac: eta Ternubacoac: hala nola baitere seguidan Iscribatubac, placerduten maistrubençat edo pillotubentçat, edo itxaxoan nabigatçen dutentçat, perilletaric goardatçeco: eta lehenbiçoric, Lebantecotz brçeac seguidan ditubella», hirugarren orrialdean irakurtzen denez.

Horrez gainera arrantzurako kontseiluak ematen ditu, non zer eta nolako eragozpenak adieraziz, bai eta baleak non aurkitzen diren ere.

Bertako exonimoak ere interesgarriak dira, itsas-hegaleko leku-izenak bezala. Adibidez, 10. orrialdean, Hondarribiako portura sartzeaz hara zer dion: «Iaquiteco duçu nahi baduçu muillatu Hondarribiaco Igueren muillaçaçu 9. brassetan eta descubriçaçu Ospitalea eta ethorricoçaitçu Amuisco puntaren Irlaren gainnetic noroesta».

Hara gure itsasertzeko izen batzuk: Hondarrabia (Iguer, Amuiç, lehenago Amuisco irakurtzen dena, Ospitalea, Maala = Magdalena, auzoa ote?). Ondorean dator Passaye (gazteluaren barrukaldea), Donostia, Guetharia (Sant Anton-ekin), Moustricoun, Ondarroa, Bermayun (Machicaco punta), Plazencia, Portugalleta. 24. orrialdean, distantziak aipatzean, izen horietako anitz errepikatzen ditu, ez guziak beti berdin,

zeren Hondarribia bera, H-rik gabe ere agertzen bai da, Ondarrabia. Baina, tarteka lehen aipatugabeak ere bai, hara nola, «Lecatutic Bermayurat» (Lekeitiotik Bermeora).

104 eta 105 orrialdeetan Ternuako (Terranova da, gaur oraindik ere gure arrantzale zaharrentzat Ternua) graduak emanaz, bertako toki-izenez, batzuk euskaldunak jarriak. Hortik 108. orrialderaino hango zenbait berri. Gero, 118.ean «Bacailauco bancua», gure ontziak nondik nora ibiltzen ziren adierazpenen artean.

Zientzia naturalerako oharrik ere bada, 119. orrialdetik aurrera bereziki, esaten duelarik: «*Seguidan dire Sanquochorien eçagutçac*. Iaquiteco duçu noizere hurbilcen baitçare Ternuaco leihorretican, 100. lecoetarar causituco duçu chorî bels handi batçuc çeina ecin bola baitaitesque eta escaldunec deitcen tuste ducac hec icustentutçunear bancarregatic guardia emanen dioçu çure buruary eta guardia emanaraçioçu çure gendeary.

«Iaquiteco duçu noizere hurbilcen baitçare bancurat icusico duçu çhory çhury haiñnits ceiñnac deitcen baituste escaldunec vssoac eta ondoan caussituco duçu comunsquy chory bels batçuc ceiñnac baitute moco lucheia eta sabel churia halacoac gutitan frogatucoduçu dabilçala bancuas haguits atherat lecat, bancuaren cantalean edo bancuas leihor aldetic baicen hartaracotçat halacoac icusten ditutçunear çunda etchea ahaldeçaqueçuque aguian ondoa atrapatuco duçula.

Orri beretik aurrera ere horrelako adierazpenekin jarraituko du: «Iaquitecoduçu icusten baitutçu chory chury handibatçuc marloinnac baino handiagoac eta lepho luçeac ceiñnac deitcen baituste escaldunec gorrac baita halaber chory belz batçuc ceiñnec baituste chango gorriac ceinac deitcen baituste escaldunec chucutun choriac hec icusten ditutçunear etçare haguits vrrun içanen eta eguinen dioçube çeben buruey guardia».

Ondorean Ternuako portuak adieraziko ditu.

Atlantikoan gure arratzaleentzat hain ezaguna den «Gran Sol», liburu honetatik ohartzen naiz *Grambayaso*-tzat aipatzen duen bera dela.

Aldatu ditugun zatiotatik ohartuko zera, irakurle, ez duela euskara eredugarria. Gainera, bestalde, inprimategiko hutsak ere anitz ditu eta ikus daitekenez lehen inprimaketa ere ez da hain garbia. Horregatik, 132-135 orrialdeak, hain direnez irakur ezinak, argitaratzaileak orrion eraskin bat ezartzen du liburuaren bukaeran.

M. Hoyarzabal-entzat, gu ez gara euskaldunak nonbait, zeren 131. orrialdearen bukaeran, Ternuako portuak adieraztean, «Espanolec deitzen dute Etçchaire portu».

Azken orrietan era askotariko «Thaulac» eta egutegia dakarzki.

Hirurehun eta berrogetahamar alek osatzen duen faksimilezko argitalpen hau lehenetik azkeneraino zenbakitua da.

J. S. M.